

Мольфарство на території України

Вик. ст з курсу :Беспала Д.О.

Вступ:

Образ русалки в українській народній уяві:

відмінності русалок від подібних персонажів європейської демонології;

звичаї та обряди пов'язані з русалками.

Мавки та чугайстер:

аналоги мавок в зарубіжних віруваннях;

відмінність між мавками та русалками;

поняття про чугайстра.

Відьми:

народні вірування, пов'язані з відьмами;

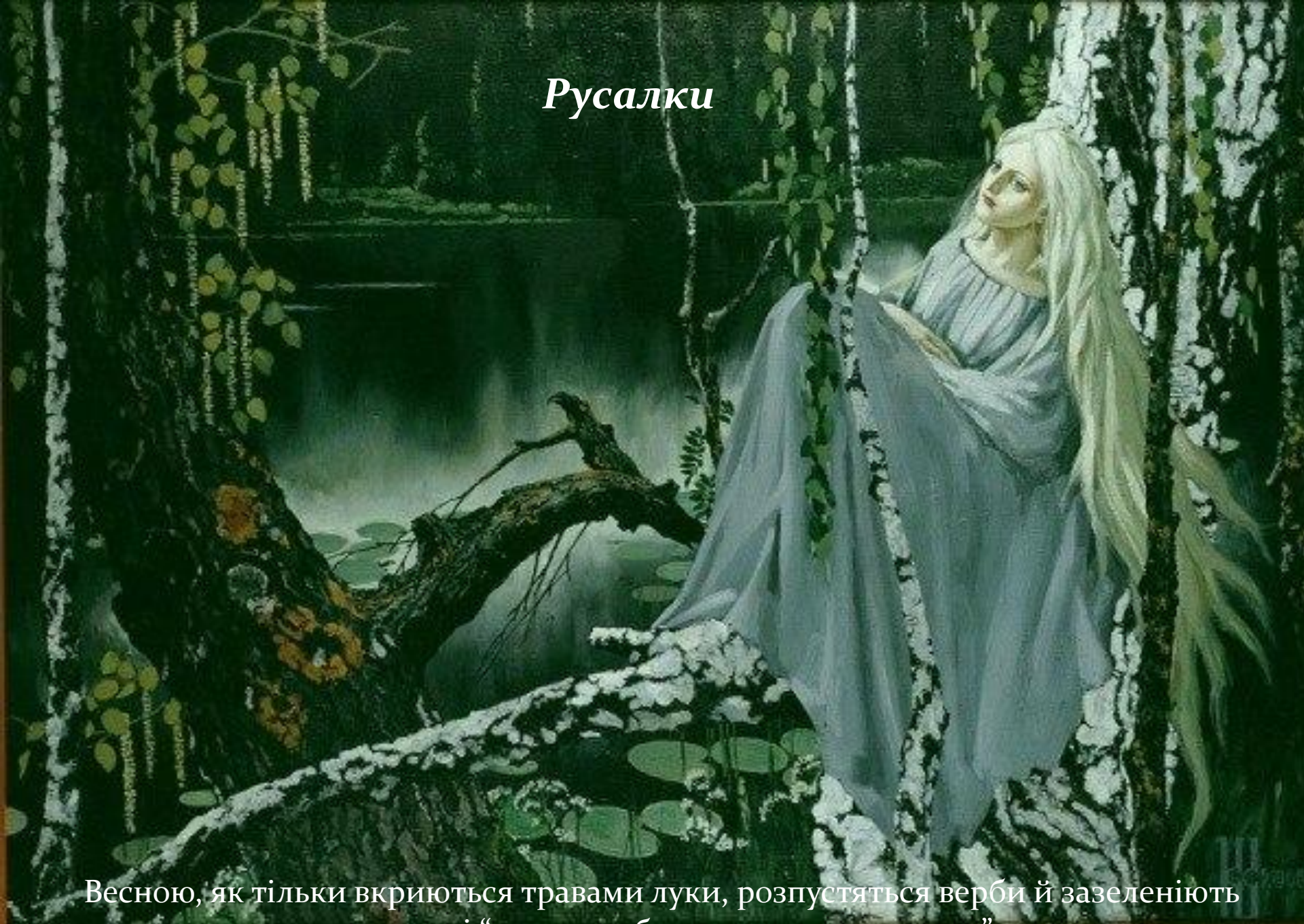
сутність відьмацької натури в народній уяві;

способи визначення та знешкодження відьом.

Не є таємницею, що вірування та повір'я – це основа світоглядних уявлень людей і найважливіша складова їхнього духовного життя – до останнього часу або залишались поза увагою науковців, або ж описувалися ними досить однобічно. Ставлення до них було переважно негативним - як до пережиткових явищ культури. Постулатом вважався відомий вислів Ф. Енгельса про те, що релігійні вірування - не що інше, як фантастичні відображення в головах людей тих зовнішніх сил, котрі панують над ними в їхньому повсякденному житті. Ця в цілому вірна теза у більшості наукових досліджень нерідко гіпертрофувалася, що призводило до звуження величезного спектра народних вірувань та повір'їв. Адже безперечним є той факт, що всі міфологічні й демонологічні уявлення, магічні обряди та ритуали не тільки пов'язані з фантастичною сферою - вони, як правило, відбивають і багатючий міжпоколінний досвід людей, а часом відтворюють їхні вікові прагнення. Тому це зобов'язує нас пильніше придивитись до даного феномена, що грав неабияку роль в становленні та розвитку духовності народу.

Русалки

Весною, як тільки вкрийються травами луки, розпустяться верби й зазеленіють поля, тоді “з води на берег виходять русалки”.

Вивчаючи повір'я про русалок, необхідно відділити від них класичні та романські оповіді про подібних жіночих істот – сирен: ці напівжінки-напівриби своїм співом зваблювали мореплавців у смертельно небезпечні місця. Проте сирени, білі, з золотистим волоссям та риб'ячим хвостом, нагадують русалок лише своїм дитячим віком.

За народною уявою, русалки – це дівчата або молоді жінки, котрі втопилися під час купання. Утоплениці-русалки навіки-вічні відійшли від буденного земного буття й переселилися в таємничу сферу, на дно глибоких рік і озер, у казкові палати, що дивом збудовані з прозорого кришталю.

У всіх мешканців Європи з давніх-давен були відомі русалки, щоправда, під різними іменами. Так, у Німеччині вони називались водяні німфи (wasser-nymphe) і дунайські діви; в Англії – морські дівчата (seamaid) і теж water-nymp; у литовців – дугни, вундани і вілії (від ріки Вілія). У скандинавських народів нараховується аж дев'ять різновидностей водяних дів: HimiÜglofa, Dufa, Hadda, Hefridg, Udur, HroÜn, Bylgia, Vara і Kolga; в Польщі – свитезянки, а в Сербії – віли, що живуть у горах, в скелях і на берегах рік та озер. В уяві сербів – це молоді, дуже гарні дівчата в білотканій одязі, з довгим волоссям, що хвилями розвівається по спині і пишних грудях; шкоди вони ніякої людям не роблять, а при нагоді ще й допомагають. Віли мають і деякі обов'язки: вони збирають хмари, готують блискавку і грім, а часом збираються на розвагу й танцюють; буває й так, що вони пророкують людям майбутнє. Отже, вірування в існування русалок – це є загальне вірування всіх європейських народів.

За українськими повір'ями, місяці і зорі викликають русалок з води. Русалки не мають на собі одягу, у них біле знекровлене тіло (за деякими оповідями – блакитне, синє або темне), довге, хвилясте волосся, зелене, як трава; стан високий і гнучкий, а очі палкі і сині., як морська глибочінь.

На голові у кожної русалки – вінок з осоки, і тільки в старшої, царівни, вінок з водяних лілей. Вийшовши з води, русалки сідають на березі, розчісують своє довге волосся, або беруться за руки і водять дивовижні хороводи. Іноді русалки вилазять на дерева й гойдаються на гіллі, як на гойдалці, співаючи пісень. Русалчині пісні небезпечні : хто почує їх, той, як зачарований, підійде близько до русалок, а вони тоді заманять його до себе, візьмуть в своє коло, будуть бавитися з ним, а потім залоскочуть і затягнуть у річку, на дно.[3]

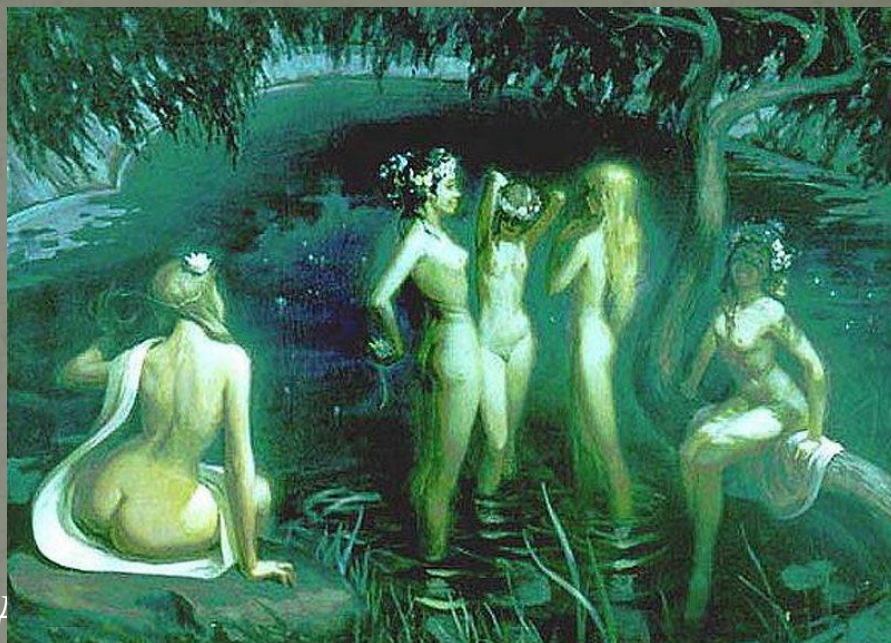
Русалки можуть перетворюватись на вивірок, щурів або жаб, що сідають на кладочках, де жінки перуть білизну. Вони поділяються на дві групи: русалки з іменем та без імені. Тих дітей, яким мати сама дає ім'я (хоч живому, хоч неживому), називають іменними, а тих, яким мати не дасть імені, - безіменними. Русалки з іменем подібні до маленьких дівчаток, без імені – також дівчата, але страшні , безволосі.. В переддень Купала розкладають іменні русалки вогонь коло ріки і скачуть через нього, а безіменні вибігають з води, хапають попіл з іскрами, посипають голову, щоб росло волосся, і знов скачуть у воду.

В Україні довго зберігався звичай серед жінок – в русалчин тиждень розвішувати по деревах полотно, що його ніби русалки брали собі на сорочки. В одній з русалчиних пісень співається, дівчат – сорочки :

Сиділа русалонька на білій березі,
Просила русалка у жінок намітки:
«Жінки-сестрички, дайте намітки:
Хоч не тоненької, аби біленької ».

Сиділа русалка на білій березі,
Просила русалка у дівчат сорочки:
«Дівчата-сестрички, дайте сорочки,
Хоч не біленької, аби тоненької ».

В русалчин тиждень на вікнах розкладають біле полотно, щоб русалки будуть ситі. Вважалось, що не слід кидати лушпиння з яєць, бо як потрапить воно на воду, то серед нього плаватимуть русалки і робитимуть шкоду людям; не можна сіяти муку просто в діжу, бо буде багато русалок. В русалчин тиждень ніхто не відважується купатись у річці. У четвер (цей день ще називають Русалчин Великдень) ніхто не повинен працювати, щоб не розгнівати русалок. Ранком, як тільки зійде сонце, дівчата йдуть у поле “на жита” і беруть з собою хліб із житнього борошна, спечений окремо та замішаний на свяченій воді . В полі дівчата ламають хліб на кілька шматків, діляться ним порівну, а потім кожна йде на ниву свого батька, де росте жито, і там на межі кладе той хліб для русалок – “щоб жито родило”.

Крім того, дівчата в цей день ще ходять таємно в ліс, маючи при собі полин та любисток, і там у лісі кидають завиті вінки русалкам, щоб ті насилали їм багатих женихів. Вважалось, що у тих вінках русалки бігають по нивах та лісах. За народними віруваннями, у цей день русалки виходять на поверхню землі і дивляться, чи шанують люди їхню пам'ять. Якщо хтось в цей день займається роботою в полі, то русалки заважають працювати й насилають на посіви якесь лихо; а ті, хто шанує це свято, сподіваються, що русалки берегтимуть їхні поля від шкоди.

В цей день селяни варять просто неба різноманітні страви і взаємно частуються.

Серед русалок є й лоскотниці – це душі дівчат, що померли зимою; вони з'являються на полях і до смерті залоскочуть дівчат та хлопців, якщо ті потрапляють до них.

Напередодні Трійці русалки ховаються в корчах, а коли дівчата виходять вдосвіта по воду, випадають несподівано і питають: “Полин чи петрушка?”. Як дістануть відповідь “полин”, утікають, як “петрушка”, залоскочуть дівчину й затягнуть у воду.

Якщо помре на Троїцькі свята маленька дитина, то мати плаче і каже: “Боже мій, ти русалочкою будеш і не зійдеш за ними, за великими; тебе будуть там щипати, лоскотати”.[4]

Русалки ще уявляються семилітніми дітьми – це душі дітей, які померли нехрещеними. Протягом семи років до свого обернення в русалки, душі цих дітей носяться в повітрі, а в день Трійці просять собі хреста: “Мене мати породила, нехрещену положила”. Якщо хтось із християн почує цей голос, то мусить сказати:

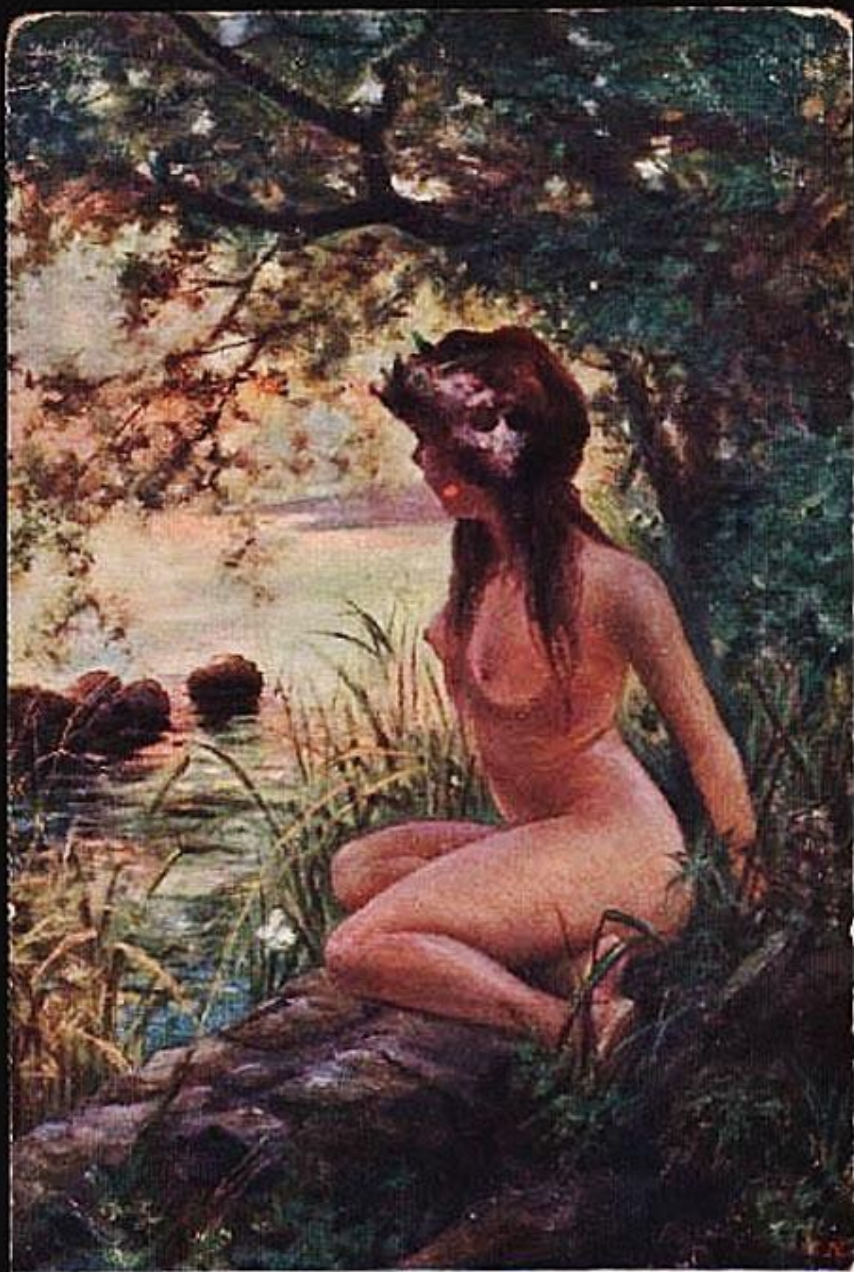
“Іван та Марія! Хрещу тебе в ім’я Отця,
Сина і Святого Духа. Амінь, “ –

і кинути рушник, чи бодай хустку. В такому разі душа дитини піде до раю й русалкою не буде. Якщо ж до семи років дитина отак не буде охрещена, то йде в русалки.

Проводи русалок – спеціальні обряди, щоб позбутися них, - відбувалися на перший день Петрівки, а часом і на Вознесіння. В ці дні дівчата в полі, на житах, роблять спільний обід – тризну в честь русалок. Після тризни дівчата ходять по полях з розплетеними косами і вінками на голові, співаючи проводи русалкам:

Проводили русалочок, проводили,
Щоб вони до нас не ходили,
Та нашого житечка не ломили,
Та наших дівочок не ловили.

Засобами, що відлякують русалок, здавна вважались пахучі трави (любисток, полин, лепеха), тому що вони для хрещених людей дуже пахучі, а для нехрещених – смердючі..

Я. Петракъ: Русалка.

Мавки та чугайстер

Багатюща народна уява, вигадавши русалок, дала їм у супровід мавок. Варто зазначити, що чіткого розмежування між цими двома персонажами нема, навпаки, повір'я та розповіді про них тісно переплітаються. Подібно до русалок, в мавок обертаються нехрещені діти. Злі духи мучать цих немовлят, і тільки на Зелені Свята вони вільні від тих тортур. До семи років душі немовлят літають у повітрі й жалібно просять, щоб їх охрестили. Після смерті дитини її душа переселяється жити до річки чи до озера, де вона плаває золотою рибкою. Іноді мавки обертаються в дівчат і показуються на березі, манять до себе перехожих, а коли хто наближається до них, тоді вони ховаються у воду. [5]

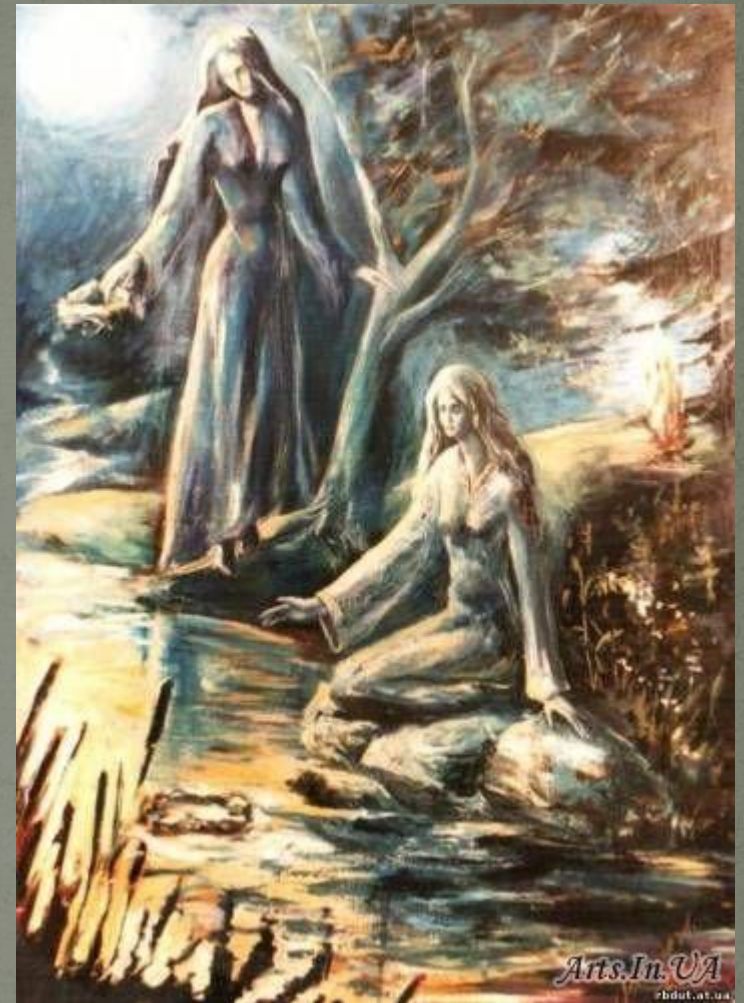
Мавки, або ще нявки, бісиці, живуть в лісах чи гірських печерах, і з'являються людям як молоді, гарні дівчата. Світлиці їх вистелені килимами, вони прядуть крадений льон, тчуть із вибіленого полотна і шиють одяг. Після того, як розтануть сніги, мавки бігають горами й долинами і засаджують на них квіти. Коли все зазеленіє і розквітне, вони рвуть квіти, влітають в коси, і купаються в потоках та озерах. Вважається, що до танців, які нявки теж дуже любляють, приграє їм чорт на дудці. Цікаво, що на тому місці, де раз перетанцювали мавки, трави не буде повік, і такі місця називаються ігровищами. Розважаються вони також тим, що заманюють людей і заводять їх у безвість. Відчепитися від мавки, за народним повір'ям, можна лише, скинувши сорочку і перевернувши її навиворіт.

Мавки бувають високого зросту, обличчя мають округле; довге волосся, оздоблене квітами, спускається їм на плечі. Одяг їх тонкий, прозорий; їх бистрих блискучих очей не гріє людська душа. Отже, мавки виглядають спереду як дівчата, але відрізняються від людей тим, що не мають спини, тому видно всі нутроші.

Варто зазначити, що в слов'янській міфології нявки являють собою втілення смерті, що насамперед пов'язане з уявленнями про човен, на якому пливають у царство мертвих.

Невідривно з віруваннями про мавок пов'язані і повір'я про існування чугайстра або лісового чоловіка. Чугайстер виглядає як людина, проте висока, як смерека, в білим одязі. Шкіра його, подібно до тварин, вкрита буйним волоссям. За народними повір'ями до людей чугайстер відноситься приязно, розмовляє з ними, гріється біля вогню. Людині чугайстер шкоди ніколи не заподіє, інколи навіть обороняє її від зла. Проте часом може чемно запросити до танцю, а, відтанцювавши своє, відпускає. Вважається, що чугайстер – це заклятий чоловік: він ходить лісами, блукаючи, ніхто його не вб'є, не з'їсть, бо так йому “пороблено”. Зарившись у листі, чугайстер чатує на мавку, а коли впіймає її, то вбиває та їсть. Якщо люди розкладуть у лісі багаття, то чугайстер приходить до них і смажить зловлену нявку на рожні. Іншим слов'янам чугайстер невідомий.

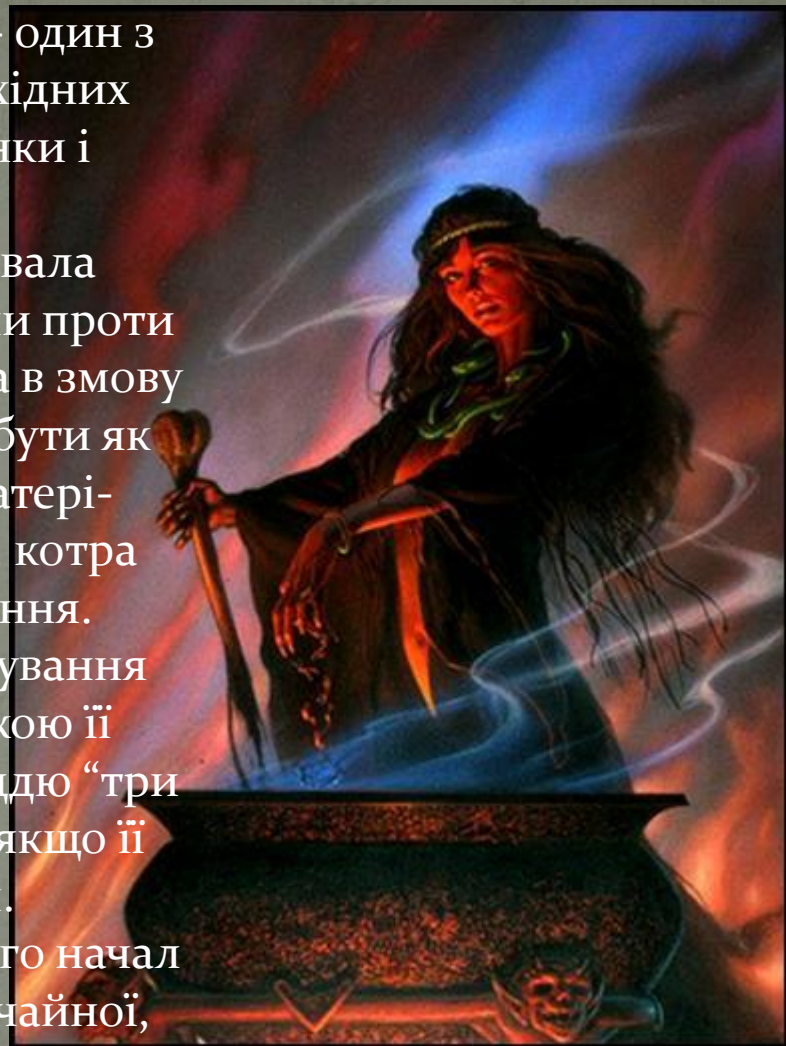
Відьми

Відьма (від древньоруського “ведь” – знання) – один з основних персонажів демонології східних і західних слов'ян, який поєднує в собі риси реальної жінки і чорта.

За народними уявленнями звичайна жінка ставала відьмою, якщо в неї вселявся (за її бажанням чи проти волі) злий дух, диявол, або якщо вона вступала в змову з ним заради збагачення. Магічна сила могла бути як вродженою, яка дісталась жінці у спадок від матері-відьми, так і набутою, - наприклад, від відьми, котра перед смертю передала спадкоємниці свої знання.

Вважалось також, що здатність жінки до відьмування могла бути викликана неправильною поведінкою її батьків: наприклад, якщо мати годувала її груддю “три Великі п'ятниці”, тобто більше двох років, або якщо її мати і вона сама були народжені поза шлюбом.

Співіснування у відьми людського і демонічного начал розглядається як наявність у неї двох душ: звичайної, людської, і злої, демонічної, котра покидає носами тіло жінки щоб, зашкодити людям.

Головною шкідливістю вважалась у відьми здатність псувати скотину і забирати у корів молоко. За східнослов'янськими повір'ями, відьма могла “забирати” сало у свиней; в присутності відьми жінки ніяк не могли напярсти багато пряжі, оскільки вся нитка йшла на відьмацьке веретено.

Для захисту від відьом використовувались обереги. Щоб не дати відьмі проникнути у двір та хату, на воротах закріпляли свічку, освячену на Стрітення; в стовпи воріт засовували зубці борони, в дверні щілини – крапиву чи гілку осики ; на поріг клали ніж або інші гострі предмети. Виконували магічні діїства, що символізували зведення перешкоди : осипали дім та хлів маком, обводили косою на землі круг, малювали на дверях хрести.

Вважалось, наприклад, що купальське багаття притягує до себе відьму, викликаючи у неї фізичні страждання, і що вона змушена прийти до нього щоб зупинити свої муки. Намагались також підстерегти відьму в хліві, куди вона хотіла проникнути в подібні жаби чи будь-якої тварини. Побачивши біля корови жабу, господарі пробивали їй лапу чи око, а наступного дня з'ясовувалось, що одна з сусідок ходить з перев'язаною рукою, кульгає чи осліпла– її і вважали відьмою. Відьму можливо було впізнати під час церковної служби : вона намагається доторкнутися до ікони, хоругви, ризи попа, ніколи не виходить хресним ходом.

За народними віруваннями, відьми перед смертю довго та сильно страждають. Щоб взнати, чому відьма перед смертю мучиться, треба взяти хомут, стати біля хатнього порогу і подивитись крізь нього на відьму. Тоді видно, що вона з усіх боків оточена бісами, які і катують її. Щоб позбавити відьму від тривалої передсмертної агонії, треба прорубати над нею стелю або ж покласти під голову ніж, тоді вона одразу помре.

Список використаної літератури:

Антонович В.Б. Відьмарство: Документи. Дослідження.

Москва., 1877;

Виноградова Л.Н. “Міфологічний аспект русальської традиції // Слов'янський та балканський фольклор.” Київ., 1986.

Воропай Олекса “Звичаї нашого народу”, Київ, 1991р., II том,
Гнатюк В.М. “Знадоби до української демонології”, Львів, 1903р.

Дяченко Ю.П. “Українці: народні вірування, повірся, демонологія” Київ, 1992р.,

Зеленін Д.К. “Нариси російської міфології: Померлі незвичайною смертю та русалки.” Пг., 1916;

Злагода Н. “ Село Старосілля. Відділ монографічного дослідження села”, Київ, 1930р.,

Максимов С.В. “Нечиста і невідома сила.” Київ., 1993;

Померанцева О.В. “Міфологічні персонажі в українському фольклорі.” Київ., 1975: